

УДК 130.122/655.11

Наталія Божко, Леонід Цубов

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ДРУКАРСТВА ЯК ФАКТОР ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

Тези доповіді присвячено розвитку українського друкарства як чинника вдосконалення комунікативних зв'язків кінця XVI – початку XVII століть, розглянуто діяльність перших українських друкарень у період піднесення суспільно-політичного руху українського народу, що привів до відродження власної культури та державності.

Ключові слова: культурна ідентичність, друкарство, культурна пам'ять, першодруки.

N. Bozhko, L. Tsubov. Development of Ukrainian Typewriting as a Factor of Improving of Communicative Connections at the end of XVI c. – beginning of XVII c.

Thesis of this speech is dedicated to the topic of development of Ukrainian typewriting as a Factor of Improving of communicative connections at the end of XVI c. – beginning of XVII c., the activity of the first Ukrainian publishments at the time of rising of social-political movement of Ukrainian people, that leded to the flourishing of own culture and state power.

Key words: cultural identity, typewriting, cultural memory, first typing.

Н. Божко, Л. Цубов. Развитие украинского книгопечатания как фактора усовершенствования коммуникативных связей конца XVI – начала XVII века

Тезисы доклада посвящены развитию украинской печати как фактору усовершенствования коммуникативных связей, рассмотрена деятельность первых украинских типографий во время возрастания социально-политического движения украинского народа, что привело к возрождению собственной культуры и государственности.

Ключевые слова: культурная идентичность, книгопечатание, культурная память, первые печатные издания.

На цивілізаційному шляху кожного народу ми бачимо не тільки зусилля із вдосконалення знарядь праці, а й могутній духовний процес розвитку комунікативних зв'язків, що свідчить про поступ культури генезису. Знання, досвід, мудрість, які необхідно було зберегти для наступних поколінь, сприяли утворенню одного з найбільших досягнень у людській історії – писемності. Її виникнення поділило історію людської цивілізації на два величезних комунікативних періоди: один із них – дописемної історії, інший – писемної. Тисячі років писемність була одним з методів навчання, способом збереження і передачі інформації, формою образотворчого мистецтва тощо. Писемність зумовила появу ще одного артефакту – книги. Значення книги у розвитку людської культури переоцінити важко. Все, що пов'язано з розвитком свідомості, нагромадженням знань, передачі різноманітної інформації, яка вела людство вперед, – все це містилося у книзі. Але оволодіти цим комунікативним зв'язком було складно. Це залежало не лише від уміння читання, але й від обмеженого розповсюдження рукописної книги.

Перехід від феодальної культури до культури Нового часу ознаменувався винаходом друкарського верстату. Цей, досить простий механізм (з точки зору сьогоднішніх новітніх технологій), змінив наш людський світ, відкривши для нього широкий простір до знань, науки, культури, здійснивши велику духовну революцію у свідомості мільйонів людей.

Книга в епоху Відродження відкрила новий комунікативний шлях до вдосконалення людської цивілізації. Про здобутки на цьому шляху написано тисячі книг, але у більшості з них, все розпочинається з винаходу німецького майстра Гуттенберга та його учнів. Метою нашого дослідження є простежити шлях виникнення, розповсюдження української книги, яка стала дороговказом для нашого народу не тільки до знань, але й свободи.

Один з найбільших знавців історії українського друкарства, проф. І. Огієнко, писав, яке велике значення для нас прийдешніх поколінь українців має знання цього шляху, тому, що “...воно особливо яскраво підкреслює стан нашої давньої культури, ...показує якими культурними ми були в старовину. Стан нашого давнього друкарства давав нам тоді повну змогу не тільки займати почесне місце серед цілого слов'янського світу, але й дорівнюватися технікою своїх видань культурним народам Європи” [1, с. 34].

Перші друковані книги кириличним шрифтом серед цілого слов'янського світу були українськими. У 1492 р. краків'янин Швальпольд Фіоль видрукував “Часословець” і “Октоїх”. Згодом, німецький майстер надрукував ще дві книги – “Тріодь пісню” та “Тріодь цвітну”, але вже без зазначення місця та часу друку. Збереглися відомості, що була й п'ята книга “Псалтир”, але до нашого часу вона не збереглася.

Наступний етап розвитку друкарства пов'язаний з ренесансними центрами України, містами Львовом і Острогом. Епоха XVI ст. вимагала знаючих, освічених і активних до пізнання усього нового людей, тому зростала необхідність у розповсюдженні книг. Необхідні були саме друковані книги, які б дали можливість прилучити до культурного відродження українських цінностей якомога більше освічених людей. У той час найбільшою культуротворчою силою в цьому регіоні виступало українське міщанство. Саме щасливим випадком як для львівських міщан, так і для російського друкаря Ів. Федорова була їх співпраця. Міщани Львова потребували книг, для розвитку власних бізнесових справ, для діяльності церковних братств, і для нормального функціонування освітніх закладів. Ще у Заблудові, у маєтку Г. Ходкевича, Іван Федоров був проінформований про культурну діяльність львівських братчиків, про їхню місію у суспільно-політичному русі на українських землях Речі Посполитої, тому сподівався, що саме у Львові знайде сприятливі умови для видавничої діяльності. Львівськими сподвижниками друкаря стають Семен Калинович (Сенько Сідляр), художник Лаврентій Пухала, ігумен Онуфріївського монастиря Леонтій, кравець Антон Абрагамович, Михайло Дашкович та ін. З їх допомогою Ів. Федоров вдосконалює друкарський верстат і вже на початок 1573 р. приступає до друку “Апостола”. Перевидаючи “Апостол”, раніше надрукований у Москві, Іван Федоров наблизив правопис до загальноприйнятого в Україні [3, с. 16].

Потреба українського населення у розвитку освіти спонукала Ів. Федорова до друку перш за все навчальних книг. У 1574 р. у Львові виходить перший у Східній Європі друкований підручник – “Буквар”. Для його укладання були використані відомі раніше рукописні збірники для вивчення граматики. Книга призначалась для тих, хто вивчав граматику за кириличною системою. Ця подія посприяла прагненням львівських міщан надати своїм дітям необ-

хідну, на той час освіту. Ще у 1572 р. братчики добилися дозволу від польському магістрату навчати своїх дітей за системою “семи вільних наук”, а вже через два роки мали свій перший друкований український підручник. Продовжуючи традицію друку навчальної літератури, у 1591 році був виданий “Адельфотес” і збірник “Про-сфонима” (перше видання поетичного тексту, що був предтечею української драматургії) [2, с. 616]. Протягом першого десятиліття сімнадцятого століття львівська друкарня спромоглася видати: “О воспитании чад”, шкільні декламації складені П. Бериндою; “Чалослов”, виправлений за першоджерелами “Псалтир” та ін. За свідченням акад. Я. Ісаєвича, Львівська братська друкарня до середини сімнадцятого століття видрукувала не менш як 36 книг обсягом 2.842 арк., що сприяло розвитку культури і долученню українських юнаків до рівня європейської освіти того часу [2, с. 616].

Другим ренесансним центром на українських землях був Острого. У власному маєтку князь К.-В. Острозький не тільки відкрив перший вищий навчальний заклад, але й сприяв його забезпеченню навчальною літературою кириличним шрифтом. Історія острозького друкарства веде початки з “Хронології” А. Римші, що призначалась для навчання у початкових класах; “Біблії” 1581 р., однієї з перлин не тільки українського, але й слов’янського друкарства. та ін. Складна суспільно-політична атмосфера наприкінці XVI ст., пов’язана з підготовкою до підписання Берестейської унії, була причиною появи полемічної літератури в острозькій друкарні. Було видано збірник Г. Смотрицького, куди ввійшли “Ключ царства небесного” та “Календар римський новий” 1587 р., упорядкований Василем Суразьким збірник “О единой істинной православной віре” 1588 р., твір Клірика Острозького “Опис на лист в бозі велебного отця Іпатія Володимирського і Берестейського єпископа ...” 1598 р., збірник “Книжниця” 1598 р. тощо.

На початок XVII ст. естафету книговидавництва розвиває друкарня Києво-Печерської Лаври. Перша робота – це шкільний “Часослов”. Спираючись на співробітництво визначних діячів братського руху в Україні і використовуючи матеріальну підтримку козацтва, нова друкарня змогла взятися за друк таких книг, які раніше були не під силу вітчизняним видавцям. Найвищим досягненням лаврського книжкового гуртка можна вважати публікацію “Бесід” Іоана Златоустого та “Чотирнадцять послань апостола Павла”,

а також монументальне видання Анфологiон “Мiнея загальна i святкова” 1619 р.; чимало панегіричних видань українською книжковою мовою, серед яких вірші Олександра Мітури “Візерунок цнот ...” та інше.

Таким чином, діяльність перших українських друкарень припадає на час піднесення суспільно-політичного руху українського народу щодо відродження власної культури та державності. Цей шлях важкий і тернистий проходив через усвідомлення народу власної окремішності, національної гідності та культури. Успіх цього винятково важливого поступу залежав від залучення до активних дій великих мас населення, які з допомогою друкованої книги не тільки відкривали для себе світ пізнання, але й формували українську національну ідею, що проявилась у національно-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького.

Література:

1. Історія українського друкарства / упоряд. М. С. Тимошик. – К. : Либідь, 1994. – 446 с.
2. Історія української культури у п'яти томах. – К.: “Наукова думка”, 2001. – Т. 2. – 847 с.
3. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636) . – К.: Наук. думка, 1990. – 190 с.